

Heydər Əliyev sevgisi sönməzdir, əbədidir

Milli istiqlalın tərənnümü və təbliği 90-cı illər Azərbaycan poeziyasında əsas təmayüllərdən biridir. Əgər 60-80-ci illər Azərbaycan şeirində müstəqillik uğrunda mübarizə və milli azadlığa qovuşmaq poetik fikrin hərkətində aparıcı mövqeyə malik idisə, artıq 90-cı illərdən etibarən milli istiqlalın mövcudluğunu və ümummilli əhəmiyyətinin ifadəsi yeni dövr poeziyasının baş ictimai-siyasi pafosunu və mahiyyətini təşkil edirdi. 90-cı illər Azərbaycan gerçəkliyi milli istiqlalımıza ənənəvi yanaşmanı qəbul etmir.

Əslində bu dövrdə də Azərbaycan xalqı öz milli müstəqilliyi uğrunda gərgin mübarizəsini davam etdirməkdə idi. Məhz ümum-milliləşən liderimiz Heydər Əliyevin müdrik siyasəti və uzaqgörənliyi sayəsində Azərbaycan xalqı 1993-1994-cü illərdə xarici və daxili düşmənlərin canfəşanlılığı ilə qızıqdırılan vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən sovuşa bildi. Azərbaycanın milli istiqlalını itirməsi təhlükəsi 90-cı illərin ortalarına qədər gizli və aşkar şəkillərdə özünü büruzə verirdi. Bu mürəkəb və ziddiyyətli ictimai-siyasi gerçəklik ədəbiyyatın da milli istiqlalımıza münasibətini formalaşdırır və təyin edirdi. 90-cı illərin əvvəllərində milli istiqlalımız haqqındakı təntənəli mədhiyyələrin və qalibiyyət təranələrinin azlığını həmin dövrdə Azərbaycanın qarşılaşdığı bir-birindən amansız sınaqlar və faciələrlə izah etmək lazımdır. Müstəqillik dövrü poeziyamızın ilk təməl daşlarını qoyan Bəxtiyar Vahabzadə, Qabil, Nəbi Xəzri, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz, Nəriman Həsənzadə, Fikrət Qoca, Fikrət Sadiq, Hüseyn Kürdoğlu, Cabir Novruz, Sabir Rüstəmxanlı, Zəlimxan Yaqub və başqalarının poeziyasında milli müstəqillik illərində də istiqlal uğrunda mübarizənin əks etməsi Azərbaycanın reallığının obyektiv inikası kimi dəyərləndirmək zəruridir.

B.Vahabzadənin milli istiqlal problemlərinə və dərdlərinə həsr etdiyi şeirləri içərisində "Vətən marşı" (1992) şeiri diqqəti cəlb edir. "Vətən marşı" o dövrdə istiqlal ovqatını və sevincini ifadə edən azsaylı şeirlərdən biri kimi çox qiymətli bir əsərdir. "Ey Vətən oğlu, düşün, bil ki, sənindir bu Vətən, Sabahın, həm bu günün, həm dünyanın, öz millətin, öz səddin var Vətən uğrunda ölənlər ölümündən doğular. Biz Vətən məcnunu, el aşığı, sülh əsgəriyik, Biz Vətən naminə olsək, dirilərdən diriyik...". Qeyd etməliyik ki, marş, himn və ümumən, istiqlaliyyət təranələri o dövrdə şeir mədəniyyətimiz üçün yeni bir hadisə idi. Azərbaycan poeziyası son iki yüz ildə həmişə istiqlala çağırış və milli azadlıq uğrunda mübarizə motivləri ilə zəngin olub. XX yüzilin əvvəllərində bu sahədə müəyyən bədii təcrübələr yaransa da, ictimai-siyasi şərait poetik tənəkkürün bu yöndəki inkişafına imkan vermədi.

B.Vahabzadənin "Vətən marşı"nda azad Vətənə sahiblik etməyə çağırış şeirin əsas ideyasını təşkil edir. Amma bu şeirdə çağırışla bərabər, əgər belə demək mümkünsə, istiqlal maarifçiliyi motivləri də qabarıq surətdə nəzərə çarpır. Şair Vətənin mahiyyətini, azadlığın qiymətini və Vətən oğullarının əsas borcunun nədən ibarət olduğunu öz müasirlərinə anlatmağa çalışır. Müəllif azad dövlətin və Vətənin bütün rəmzlərini, atributlarını ayrıca vurğulamağı zəruri hesab edir; Sənin öz dövlətin, millətin və sərhəddin var. Həm də sənin varlığını bildiren və nümayiş etdirən öz bayrağın var: "Mənim öz ulduzumu bağrıma basmış hilalim, Dedi öndər: "Yönü bayraqdakı üç rəngdən alım" Sən bu gül bayrağın altında mərəminə ca yaşa, Qoyma düşmən nəfəsindən ona çirkab bulaşa. Sənin öz bayrağının kölgəsi cənnətdi sənə, Günəş hər gün doğur ancaq içimizdə Vətənə...". Şeirdə müəllif milli istiqlalın mənasını və mahiyyətini təbliğ etməklə kifayətlənir. Milli azadlığımızın tarixi köklərini və əhəmiyyətini vurğulayır. Bizim azad yaşamağa və azad dövlət qurmağa hamıdan çox haqqımız olduğuna dostlarımız da, düşmənlərimizə də cəsarətlə məlum edir: "Bizim iqbalımızı yazdı qılincin kəsəri, Bizi biz etdi Dədəm Qorqud oğuznamələri. Ey Azərbaycanımız, türkün oğuzlar Vətəni, Ər oğullar, ər igidlər, kişi - qızlar Vətəni, Sənin haqqındır azadlıq, sənin eşqindir iman, Tapınar haqqa və insanlığa haqqdan doğulan. Bəşərin dərdini öz dərdi bilib millətimiz, Bizim öz niyyətimizdən doğub hürriyətimiz". Beləliklə, "Vətən marşı" şeiri bir neçə onilliklərdən bəri milli azadlıq və istiqlal uğrunda gərgin mübarizə aparın bir poetik nəslin öz arzularına və məqsədlərinə çatması, tarixdə son dərəcə çox az ədəbi nəsilə qismət olmuş, həyretəmiz və təkrar olunmaz bir hadisənin, misilsiz bir mədəni-estetik və milli-siyasi qələbənin ifadəsi kimi müasirləri də, gələcək nəsilləri də qürurlandıracaq sənət əsərlərindən biri kimi diqqətləyiqdir.

Amma yuxarıda vurğuladığımız kimi, 90-cı illərdə Azərbaycanın ədalətsiz müharibəyə sürüklənməsi, milli istiqlalımızın daxili düşmənləri xalqımızı və təbii ki, söz sənətini müstəqilliyimizin şadyanalığını və sevinclərini ürək-dolu yaşamağa və duymağa imkan vermirdi. Bu mənada "Əgər qorunmasa istiqlalımız" (1992) kimi şeirlər ictimai-siyasi vəziyyəti daha obyektiv əks etdirirdi. Bütün ədəbiyyatımız, milli söz sənətimiz həyəcan təbliğ çalırdı; əgər bütün millətimiz səfərbər olmasa və qətiyyətlə hərəkət eməsək, milli müstəqilliyimizi itirə bilərik. Bu dəhşətli həqiqəti B.Vahabzadə, X.R.Ulutürk, M.Araz və başqa qüdrətli sənətkarlarımız xalqa açıq şəkildə söyləməkdən çəkinmirdilər. B.Vahabzadə yazırdı: "Azadlıq, səadət haqqımdır mənim, Allah çox görməsin bu haqqı bizə. İstiqlal yolunda qurbanlar verib, Axır yetişmişik istəyimizə. İplər qırılsa da, bilmirəm hələ İpin ucundakı o qarmaq nədir. Uzaqdan qurulu bizə min tələ, Şeytanın barmağı evimizdədir."

Ustad sənətkar uzun illərdən bəri öz halal haqqı və azadlığı uğrunda döyüşüb, çarpışıb gəldiyi doğma xalqını ayıq və ehtiyatlı olmağa səsləyirdi. Milli istiqlal qazanmaq hələ hər şey demək deyil. Onu qorumaq, yaşatmaq və əbədi etmək millətimizin əsas vəzifəsi və borcu olmalıdır. Bu həqiqəti unudanlar Vətəni və azadlığı yenedən itirmək təhlükəsi ilə qarşılaşa bilərlər. İstiqlalçı şairin xalqa bundan da mühüm və gərəklili xəbərdarlığı ola bilməz. Çünki əgər qorunmasa istiqlalımız, Vətənimizin bu günü dumanlı, sabahı isə qaranlıqlar içində boğula bilər: "Yoğrulub İblisin mayası kindən, İblis ləzzət alır öz pisliyindən. Ölüm anında da el çəken deyil, O öz vermişindən - iblisliyindən. İndi ki, belədir... Nə deyim artıq?! Budur durumumuz, budur halımız; Bizi məhv eləyər arxayınçılıq, Əgər qorunmazsa istiqlalımız!"

Müstəqillik dövrü poeziyası yeni zamanın mədəni-estetik və milli-siyasi ehtiyacları haqqında dərinləndirən düşündürdü. Belə bir şə-

raitdə Vətənin və millətin əsas çıxış yolu hansıdır, hardadır, nədədir? Yeni zamanda daha çox milli xilaskar missiyasına ehtiyac duyuldu. Azad və müstəqil Vətən hansı yolla və hara getməlidir? Yeni epoxada millətə kim rəhbərlik və başçılıq etməlidir? Dövrün görkəmli şairlərinin yaradıcılığında bu məsələlərə geniş yer verildiyini müşahidə edirik. Yeni milli ideal və lider axtarışları 90-cı illər poeziyasının leytmotivini təşkil edən mövzulardandır desək, yanlışdır. B.Vahabzadənin "Atatürk" (1992) şeiri dövrün mədəni-siyasi və estetik ehtiyaclarının ifadəsi nöqtəyi-nəzərdən çox əhəmiyyətlidir: "Atatürkün atası! Adı cəfakəş bir ata, Öz kiçik külfətinin cövrünü cəkməmiş bir ata, Bir böyük millətə ancaq ata ekmiş bir ata! Atatürkün anası! Adı bir insan, bir ana. Zaman ötdükcə nədən səcdə qılır hər kəs ona? Bir böyük millətə bir gün ata doğmuş o ana. Atatürkün sinəsi, yurdun alınmaz qalası! Atatürk millətinin həm atası, həm balası!". Qardaş Türkiyədən tarixi və ictimai-siyasi təcrübəsinə müraciət edən şair Atatürkün xilaskarlıq rolunu misal götürür. Müəllif Atatürk obrazını misal götürərək bir neçə məqsədi nəzərdə tutur. Birincidən, Atatürk doğma xalqın öz içindən çıxmış qəhrəman və xilaskardır. İkincidən isə, o fəvqəladə, qeyri-təbii bir güc, varlıq deyil. Adı bir türk atasının əkdüyü, adı bir türk atasının dünyaya gətirdiyi övladdır. Amma bu övladın misilsizliyi nədədir? O öz millətinin həm balası, həm də atasıdır. Atatürk obrazını və şəxsiyyətini səciyyələndirən xüsusiyyət şairin axtardığı əsas keyfiyyətdir. Azərbaycan xalqının da məhz bu cür bir insana - oğula və ataya ehtiyacı varlığını şair var səsi ilə bəyan edir: "Nədir arzum, diləyim tanrıdan imanla bu gün? Talanan, bağrına dağlar çəkilən xalqım üçün: Yeni fikrin külayindən qoca millət darana, Bizi birləşdirəcək bir Atatürkün yarana!".

X.R.Ulutürkün "Heydər Dədə - Atatürk" (1992) şeirində də zamanın bu böyük milli-mədəni və ictimai-siyasi ehtiyacı yüksək bədii

səviyyədə əks etmişdir: "Azadlıq allahı tək əyləşib öz yerində, Yerin-göyün nuru var peyğəmbər gözlərində. Sadəliyi nur saçır, əzəməti dərinde. Gedir, polad çiyində Kəpəz, Qoşqar boyda yük. Dədə Heydər - Atatürk!". Şair bu iki böyük və tarixi şəxsiyyətin tək cə ictimai-siyasi missiyalarına görə deyil, bir insan kimi və təbiətən də bir-birinə bənzərliyini vurğulayır. Sanki onlar türk dünyasının taleyinin həll olunduğu müxtəlif zamanlarda doğulmuş eyni taleli, əkiz qardaşlardır. Onların hər ikisi türk dünyasını qaranlıqlardan xilas edən işıqdır. Həqiqətən də, işıq Dədə Heydər və Atatürk obrazlarını uğurla səciyyələndirən poetik detaldır: "Dərin mavi gözləri sakit yanan od-ocaq, Alovunda satqınlar yanacaq, kül olacaq. Qaranlıqda işıqdır - o işığa yol açacaq. Məsələki varlığından böyükdür, min qat böyük. Böyüklük heykəlidir Dədə Heydər - Atatürk!". Müəllif iki qardaş türk millətinin taleyinin uyğunluğunu və eyniliyini, eyni zamanda bu iki böyük şəxsiyyətin tanrının yaratdığı möcüzə kimi bir-birinə bənzərliyini türk coğrafiyasından və təbiətindən gətirdiyi uğurlu misallar və paralellərlə əsaslandırır. Təbiətimiz kimi taleyimiz də bir-birinə bağlı və oxşardır: "Dörd tərəf qar-qiyamət, sərt qış... O, güllü yazdır, Dinc, mülayim səsi də qaynar bir ehtirasdır. Əzrumdan Xəzərə şığıyan Xan Arazdır. Dalğasında dönüklər ağ köpükdür, boz köpük. Dalğalanır nəhr tək Dədə Heydər - Atatürk!". Şairin növbəti bədii keşfi ondan ibarətdir ki, şeirdə Dədə Heydər və Atatürk yalnız tarixin yaradıcısı və tarixi şəxsiyyət kimi dəyərləndirilmir. Dədə Heydər və Atatürk təkəcə bizim dünənimizdə və bu günümüzdə deyil, həm də sabahımızda, gələcəyimizdə yaşayır. Beləliklə, istiqlal illərinin başlanğıcında milli ideal və xilaskar axtarışına çıxan poeziya nəinki onu tapır, keşf edir, həm də yaxın və uzaq gələcəyimizin əsas milli, siyasi və fəlsəfi yönlerini, konturlarını aydınlaşdırır. Azərbaycanın milli xilas yolu və gələcək taleyi Dədə Heydər - ümum-milliləşən liderimiz Heydər Əliyevin açdığı və formalaşdırdığı yoldur. 90-cı illərin əvvəllərində milli-bədii və estetik fikrimizin bu milli-siyasi seçimi və aydın mövqeyi, ümumən, ədəbiyyatımızın ötən yüzildəki ən böyük uğurlarından biri kimi dəyərləndirilməlidir: "Sədərkə körpüsünə qanadlandı bu səhər, Üç addımda Türkiyə... Hər çınqılı bir gövhər. Azərbaycan, Türkiyə... Daş qala - qoşa səngər. Bütün qarışğalara birləşməklə sinə gər. Bu birlik qarşısında düşmən tük salaçaq, tük... Qucur iki sahili Heydər Dədə - Atatürk! Ümid körpüsü üstə dayanıbdır inamla. Dədə Heydər - Atatürk!"

90-cı illərin əvvəllərində yazılmış bu atəşin və ilhamlı misralar bu gün də nə qədər müasir və aktual səslənir. Zaten Azərbaycanın istiqlalına və baxımsızlığına həsr olunmuş ən hərəratlı şeirlərdə təkəcə dünənki nəsillərin deyil, gələcək nəsillərin də ümid və arzuları əks edilib. Həqiqətən də, Müstəqillik, Azadlıq və Heydər Əliyev obrazları bütün Azərbaycanı və bütöv Azərbaycanı, keçmiş və gələcək nəsilləri birləşdirən müqəddəs, möhtəşəm və möhtərəm obrazlardır!

Azərbaycan Heydər Əliyev yolu ilə inamla irəliləyir. Nə qədər kimüstəqil Azərbaycan dövləti var, Azərbaycan xalqı var, Heydər Əliyev ürəklərdə yaşayacaqdır!

Yaşar Qasımbəyli,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və Özbəkistan Yazıçılar İttifaqının üzvü,
filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
AMEA-nın baş elmi işçisi